

Leo Trotskij: Vad är historisk objektivitet?

(1 april 1933)

Alla smälter maten och syresätter blodet. Men inte alla vågar skriva en avhandling om matsmältning och blodcirkulation. Detta gäller inte samhällsvetenskaperna. Eftersom alla påverkas av marknaden och överhuvudtaget den historiska processen anses det räcka med vanligt sunt förnuft för att skriva uppsatser med ekonomiska och i synnerhet historiskt filosofiska teman. I allmänhet krävs bara att ett historiskt verk ska vara ”objektivt”. I själva verket är det så att inget med denna bondförnuftigt floskulösa titel har något som helst med vetenskaplig objektivitet att göra.

I synnerhet de borgarbrackor som är åtskilda från stridsskådeplatsen i tid och rum anser sig stå över de kämpande lägren, bara genom själva det faktum att de inte förstår något av dem. De tar verkligen sin blindhet angående de historiska krafternas arbete för höjden av opartiskhet, precis som de brukade se sig själva som alltings normalitet. Oavsett sitt dokumentära värde skrivs alltför många historiska uppsatser utifrån denna måttstock. Om författaren slipar av alla skarpa kanter så att ljus och skuggor fördelas jämnt, och om han på ett försönligt sätt moraliserar och noga döljer sina egna sympatier, så får ett historiskt verk ofta rykte om sig att vara ”objektivt”.

I den mån det ämne som undersöks är ett fenomen som är lika svårt att förlika med sunt förnuft som en revolution, så avgör denna historiska ”objektivitet” redan på förhand de oåterkalleliga slutsatser som man drar: orsaken till störningarna låg i det faktum att de konservativa var alltför konservativa och revolutionärerna alltför revolutionära. I framtiden går det att undvika de historiska överdrifter som kallas inbördeskrig om de privata ägarna blir mer generösa och det hungriga folket mer återhållsamt. En bok med sådana böjelser har en lugnande effekt på nerverna, i synnerhet under en period av världskris.

Men vetenskapen, om än inte den brackiga ”vardagsrumsobjektiviteten”, kräver i själva verket att man visar hur historiska händelser betingas socialt, oavsett hur obehagligt det må vara för nerverna. Historia är ingen soptipp för dokument och moraliska levnadsregler. Historia är en vetenskap som inte är mindre objektiv än fysiologi. Den behöver inte någon hycklande ”objektivitet” utan en vetenskaplig metod. Man kan acceptera eller förkasta den materialistiska dialektiken som historiskt vetenskaplig metod, men man måste ta hänsyn till den. Vetenskaplig objektivitet kan och måste ingå i själva metoden. Om författaren inte lyckas tillämpa den på rätt sätt så måste man peka ut exakt var.

Jag försökte basera min *Ryska revolutionens historia*¹ på samhällets materiella grundvalar och inte på mina egna politiska sympatier. Jag betraktade revolutionen som en process som betingas av hela den tidigare historien, av klassernas direkta kamp om makten. Jag koncentrerade mig huvudsakligen på den förändring av klassernas medvetenhet som ägde rum under inverkan av det febrila tempot i deras egen kamp. Jag betraktade de politiska partierna och företrädarna endast i ljuset av förändringar och konflikter bland massorna. Bakgrunden till hela framställningen utgjordes således av fyra parallella processer, som betingades av landets samhälleliga struktur: utvecklingen av proletariats medvetande mellan februari och oktober; de förändrade stämningarna inom armén; böndernas allt större hämndlystnad; de förtryckta nationaliteternas uppvaknande och uppror. Genom att visa medvetandets dialektik inom de massor vars balans hade rubbats, försökte författaren ge den närmast omedelbara nyckeln till revolutionens alla händelser.

Ett litterärt arbete är ”sanningsenligt” eller konstnärligt när det inbördes förhållandet mellan huvudpersonerna inte utvecklas i enlighet med författarens önskemål utan i enlighet med personernas och inramningens inneboende krafter. Den vetenskapliga kunskapen skiljer sig avsevärt från den konst-

---

¹ Alla tre delarna av denna finns på marxistarkiv.se – öa.

närliga. Men de två har också en del gemensamma drag, som bestäms av beskrivningens beroende av det som beskrivs. Ett historiskt verk är vetenskapligt när fakta förenar sig i en enda hel process, vilken precis som i livet lever enligt sina egna inre lagar.

Är skildringen av klasserna i Ryssland riktig? Talar dessa klasser sitt eget språk via sina partier och politiker? Härrör händelserna – på ett naturligt sätt och utan att tvingas – från sin samhälleliga källa, det vill säga från kampen mellan levande historiska krafter? Står den övergripande föreställningen om revolutionen i motsättning till verkliga fakta? Jag måste med tacksamhet medge att ett stort antal kritiker har närmat sig mitt verk just utifrån dessa verkligt objektiva, det vill säga vetenskapliga, kriterier. Deras kritiska anmärkningar må vara rätt eller fel, men den överväldigande majoriteten av dem är givande.

Men det är ingen slump att de kritiker som tycker att det saknas ”objektivitet” fullständigt bortser från frågan om historisk determinism. De klagar i själva verket på författarens ”orättvisor” mot sina motståndare, som om det inte var frågan om vetenskaplig forskning utan ett skolbetyg med anmärkningar om dåligt uppförande. En av kritikerna blir förnärad å monarkins vägnar, en annan å liberallernas, en tredje å kompromissmakarnas. Dessa kritikers sympatier fick varken erkännande eller överseende från den faktiska verkligheten 1917, och nu vill de finna tröst i historien, precis som en del människor söker skydd mot livets motgångar i den romantiska litteraturen. Men det sista författaren tänkte på var att trösta någon. *I sin bok ville han bara tolka vilket utlåtande själva den historiska processen gav.* Trots de 15 eller 16 år som de förnämade personerna har haft på sig har de för övrigt aldrig försökt förklara orsaken till det som hände med dem. De vita emigranterna har inte skrivit ett enda historiskt verk värdigt namnet. De försöker fortfarande hitta orsaken till sin olycka i ”det tyska guldet”,² massornas analfabetism, bolsjevikernas kriminella sammansvärjningar. Jag tror att det är odiskutabelt att den personliga irritation som objektivitetens förkämpar känner med nödvändighet måste bli allt våldsammare ju mer övertygande den historiska skildringen avslöjar hur oundviklig deras undergång var och ju mindre hopp de har om framtiden.

De mer försiktiga av dessa politiskt besvikna kritiker döljer ofta orsaken till sin irritation med klagomål på att författaren till *Ryska revolutionens historia* tar sig friheten att använda polemik och ironi. De verkar tycka att det är under det historiska skræets värdighet. Men själva revolutionen är en polemik som har övergått i massaktioner. Inte heller saknar den historiska processen ironi: under en revolution går den att mäta i miljontals hästkrafter. Tal, resolutioner, brev från de som deltar, liksom deras senare hågkomster, måste med nödvändighet vara av polemisk natur. Inget är enklare än att ”förlika” allt detta kaos, denna bittra kamp mellan intressen och idéer, med den gyllene medelvägens metod, och inget är heller mer meningslöst. Med hjälp av en kritisk (eller om ni så önskar polemisk) sortering och uppstädning försökte författaren slå fast den verkliga relativa kraft som alla uppfattningar, paroller, löften och krav hade under den samhälleliga kampen. Han bröt ner det personliga till det sociala, det särskilda till det allmänna, det subjektiva till det objektiva. Enligt vår uppfattning är det just vad historia som vetenskap består av.

Det finns en helt speciell grupp kritiker som blir personligt förnämade å Stalins vägnar, och för vilka historien inte existerar utanför denna fråga. Dessa personer betraktar sig själva som den ryska revolutionens ”vänner”. I själva verket är de bara den sovjetiska byråkratins ombud. Byråkratin blev starkare när massornas aktivitet minskade. Byråkratins makt är ett uttryck för en reaktion mot revolutionen. Det är sant att denna reaktion utvecklas på den grund som har lagts av oktoberrevolutionen, men ändå är det en reaktion. Byråkratins ombud är ofta ombud för reaktionen mot oktober. Det förändras inte av det faktum att de utför sin funktion utan att vara medvetna om det.

Precis som butiksägare som blivit rika skapar sig själva en ny och mer passande stamtavla, har den byråkratiska kast som vuxit fram ur revolutionen skapat sin egen historieskrivning. Hundratals

² Bolsjevikerna anklagades för att vara agenter för den tyska imperialismen och för att ha fått betalt med tyskt guld för att splittra Ryssland så att det skulle förlora kriget.

tryckpressar står till dess förfogande. Men kvantiteten räddar inte den vetenskapliga kvaliteten. Jag kunde inte förbigå de historiska legender som kanske är mycket smickrande för byråkratins fåfånga, men som icke desto mindre olyckligtvis står i strid med fakta och dokument – jag kunde inte göra det ens för att glädja de sovjetiska myndigheternas mest ointresserade vänner.

Jag ska inskränka mig till ett enda exempel, som enligt min uppfattning illustrerar saken väl. Några sidor i min bok ägnas åt att tillbakavisa den saga som hittades på efter 1924, att jag försökte skjuta upp det väpnade upproret till efter sovjetkongressen, medan Lenin med som det verkar stöd från en majoritet av centralkommittén lyckades få till stånd upproret strax innan kongressen. Med hjälp av ett stort antal bevis försökte jag bevisa – och jag tycker att jag utan tvekan verkligen bevisade – att Lenin, som hade tvingats gå under jorden och därför var avskuren från stridsskådeplatsen, var alltför otålig att inleda upproret och helt skilja det från sovjetkongressen. Med stöd från en majoritet av centralkommittén försökte jag, å andra sidan, få upproret så nära sovjetkongressen som möjligt och skydda det med den sistnämndas auktoritet. Trots att meningsmotsättningen var allvarlig så var den av en rent praktisk och tillfällig natur. Senare medgav Lenin öppenlydligt att han hade haft fel.

När jag arbetade med min *Historia* hade jag inte tillgång till en samling tal som hölls vid firandet av Lenins femtioårsdag i Moskva den 23 april 1920. På en av sidorna i denna bok står det ordagrant: ”vid denna tidpunkt **beslutade vi i centralkommittén att ... fortsätta att stärka sovjeterna, sammankalla sovjetkongressen, inleda upproret och utse sovjetkongressen till organ för statsmakten.** Iljitj [Lenin], som fortfarande höll sig gömd utanför Petrograd, var oense och skrev [i mitten av september – L.T.] att detta strunt (alltså den demokratiska konferensen) måste upplösas och arresteras. Vi insåg att problemet inte var riktigt så enkelt ... Vi ... ansåg att vi mycket lättare kunde se alla klyftor, gropar och raviner på vår väg ... Och trots Iljitjs alla krav, lyssnade vi inte på honom, utan fortsatte att stärka sovjeterna, och som ett resultat av det kom vi till slut fram till det framgångsrika upproret 25 oktober. Iljitj befann sig då redan i Petrograd, och han log, tittade illmarigt på oss och sade: 'Ja, det verkar som om ni hade rätt.'” (*Fiftieth Anniversary of V.I. Ulyanov-Lenin*, Moskva 1920, s 27-28.)³

Ovanstående citat är taget ur ett tal som hölls av ingen mindre än Stalin, ungefär fem år innan han spred giftiga antydningar om att jag försöker ”minska ner” Lenins roll under revolutionen den 25 oktober. Om jag för ett år sedan hade haft tillgång till det just citerade dokumentet, som fullständigt bekräftar min berättelse (förvisso med grövre ord), skulle det ha befriat mig från behovet att åberopa indirekta och mindre tillförlitliga bevis. Men å andra sidan är jag glad över att denna lilla bok, glömd av alla och dåligt tryckt på dåligt papper (1920 var ett tungt år!), råkade hamna i mina händer så sent. Tack vare detta faktum ger den ytterligare och mycket slående bevis för min framställnings ”objektivitet”, eller helt enkelt sanningsenlighet, till och med om omtvistade frågor av personlig natur.

Ingen – jag tillåter mig att slå fast det ytterst kategoriskt – ingen har hittills hittat några osanningar i min framställning, vilket är det första budet för historiska såväl som andra framställningar. Det är möjligt med enstaka fel. Tendentiösa förvanskningar – nej! Om det gick att hitta ett enda dokument i arkiven i Moskva som direkt eller indirekt skulle vederlägga eller försvaga min framställning så skulle det för längesedan ha översatts och givits ut på alla språk. Det är inte svårt att bevisa den motsatta tesen: alla dokument som på minsta sätt är farliga för de officiella sagorna döljs noggrant. Det är inte överraskande att de Stalinbyråkratins ombud som kallar sig oktoberrevolutionens vänner måste kompensera denna brist på argument med ett överflöd av nit. Men den sortens kritik bekymrar inte mitt vetenskapliga samvete det minsta. Sagor går upp i rök, fakta kvarstår.

(Översättning, Göran Källqvist.)

3 Talet finns även publicerat i Stalin, *Works*, band 4, s 328-330 – öa.